

Recenze

Josef Pieper, *O vzdelaní, otvorenosti celku a zneužívaní jazyka*, preklad Rastislav Nemec, Bratislava: Minor, 2021. 171 strán. ISBN 978-80-89888-21-4.

Nemecký filozof Josef Pieper (1904–1997) sa vďaka prekladom jeho diel zapísal do povedomia našej odbornej verejnosti ako bádateľ v oblasti dejín stredovekej filozofie, ako teoretik cnosti a dobrého života, ako sociológ a v neposlednom rade aj ako filozof voľného času a vzdelanosti.⁵ Práve do poslednej zmienenej oblasti skúmania by sme mohli zaradiť dve Pieperove eseje, ktoré v roku 2021 vydalo vydavateľstvo Minor pod názvom *O vzdelaní, otvorenosti celku a zneužívaní jazyka*.⁶ Slovenský preklad esejí, poznámky a úvodnú štúdiu k nim vypracoval filozof a prekladateľ Rastislav Nemec.

Námetom prvej eseje nazvanej „Čo prezrádza slovo «akademický»? Akú šancu majú univerzity v súčasnosti“ je oživenie vnútorného princípu, ktorý utváral platónsku Akadémiu a ktorý by mohol inšpirovať a byť vzorom aj pre dnešné akademické inštitúcie. Na rozdiel od praktickej orientácie súčasných univerzít bola Platónova škola postavená na praktizovaní *theoría*, milujúceho nazerania, ktoré neslúži žiadnemu inému účelu. Paradoxne však podľa Piepera postoj nezištného, teoretického a úžas prebúdajúceho vnorenia sa do celku bytia, ktoré sa nestará o svoj prospech, plodí ako „bonus“ i praktický osoh (s. 43). Ak sa totiž na predmet štúdia pozeráme pohľadom vedca – praktika, vidíme skutočnosť len vo vyhranenej optike, skreslene, a to z hľadiska jej použiteľnosti. Až pohľad vedca – filozofa odráža podobu bytia samotného a motivuje k ďalšiemu bádaniu a kreativite. No nielen to. Dôsledky „neužitočného“ teoretického postoja sú podľa Piepera aj politické. Úžas pred pravdou nás totiž robí odolnými voči tendencii politickej moci zredukovať celok skutočnosti na sféru úžitku a na nástroj jej vlastných záujmov. Univerzita by voči tejto politickej hrozbe bola bezmocná, ak by nežila z lásky k pravde. Až spoznaním a prijatím tohto svojho

5 Verejný Pieperov pohľad na dejiny stredovekého myslenia pozná z prekladu Ivana Ozarčuka knihy *Scholastika – osobnosti a námety stredovekej filozofie* (Praha: Vyšehrad, 1993) a z prekladu Martina Pokorného knihy *Tomáš Akvinský* (Praha: Vyšehrad, 1997). Pieperove uvažovanie o etike zastupujú eseje o kardinálnych cnostiach, ktoré vydala Česká křesťanská akademie v roku 2000 knižne pod názvom *Ctnosti* (prekladateľ Vladimír Petkevič), ako aj práce *O víře, naději a lásce* (2018) a *Šťěstí a kontemplace* (2021), ktoré sa na knižný trh dostali vďaka prekladateľskému úsiliu Jana Freia a vydavateľstvu Krystal OP. Přehled titulů dostupných v českom preklade uzatvárajú diela *Volní čas, vzdělání, moudrost* (Česká křesťanská akademie, 1992), *Základní formy sociálních pravidel hry* (Oikymenh 2001), obe preložené Ivanom Ozarčukom, a práca *Co znamená filozofovat* (Karmelitánske nakladatelství, 2007) z dielne prekladateľa Jana Freia. Na Slovensku vyšla v preklade Rastislava Nemca kniha *Voľný čas a kult* (Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2017).

6 Edičná poznámka ku knihe vysvetľuje, že spis „Čo prezrádza slovo «akademický»?“ (1952) vyšiel v druhom vydaní rozšírený o prednášku „Otvorenosť celku“ (1963). Táto je súčasťou recenzovaného slovenského prekladu (2021), nie je však súčasťou prekladu, ktorý pod názvom „Čo prezrádza slovo «akademický»? Dve úvahy o tom, akú šancu majú univerzity v dnešnej dobe“ vyšiel v ročenke *Studia Capuccinorum Boziniensia* (6/2021, s. 167–203). Verzia prekladu v *Studia Capuccinorum Boziniensia* sa od knižnej podoby nelíši len absenciou prednášky „Otvorenosť voči celku“, ale aj niekoľkými úpravami z jazykového a gramatického hľadiska.

najpôvodnejšieho poslania vstupuje „pod osobitnú ochranu čohosi božského“ (s. 52) a rozpoznáva zmysel akademickej slobody.

Kontemplácia súvisí s najvyšším šťastím, aké môže ľudské bytie dosiahnuť.¹ Ako je potom možné, že filozofickú otvorenosť a postoj *theoria* v sebe pestujú len nemnohí? Odpoveď hľadá Pieper v druhej časti úvahy o význame slova „akademický“. Poukazuje na vplyv a spoločenské rozšírenie dvoch charakterov – „robotníka“ (nazývaného aj funkcionár) a „sofistu“. Človek povahy robotníka zamieňa šťastie voľného času a kontemplácie za bytie prospešným a za splnenie stanoveného plánu. Prežíva samého seba len vo funkcii, ktorú plní, nevie, čo znamená byť bytosťou láskyplného nazerania. Sofista sa zase voči realite a pravde správa ľahostajne. Ctí a váži si len slobodu, nie milujúce a poslušné nazeranie toho, čo je.

V prednáške „Otvorenosť celku: Skúsenosti skryté za inštitúciami“ sa Pieper vracia k myšlienke univerzity. Univerzita má byť spoločenstvom ľudí, ktorí sa snažia vnímať celok skutočnosti, a tak byť vo vzťahu s každou bytosťou, so všetkým, čo jestvuje (*capax universi*). Hoci každá špecializovaná vedecká disciplína skúma celok v istom zornom uhle a so zreteľom k využiteľnosti v praxi, predsa sa univerzitná povaha vedy dosahuje až vtedy, keď vedci a ich žiaci zotrávajú vo filozofických otázkach. Filozofia sa na rozdiel od vedy skôr skláňa pred skutočnosťou, než by si ju podriaďovala a uzatvárala do systému (s. 119). Je nekončiacim hľadaním, ktoré má ostať otvorené nielen pre poznatky vedy, ale aj pre nadľudskú skutočnosť – pre posvätnú tradíciu, zjavenie, Božie slovo (s. 121).

V druhej eseji nazvanej „Zneužitie jazyka – zneužitie moci“ sa Pieper zamýšľa nad rozsiahlym problémom korupcie slova. Už Platón vyčítal sofistom, že slová, určené na pomenovanie a označovanie reality, zneužívajú, keď sú ľahostajní k pravde vecí a keď im ide primárne o ich efekt. Takto používaný jazyk stráca komunikačný charakter a stáva sa nástrojom moci. Medzi partnermi potom nedochádza k dialógu, ale k lichoteniu, ktorého ambíciou je nakloniť druhého pre svoje ciele. Pieper v eseji odкрýva aktuálnosť Platónových výhrad voči sofistom. Nejde mu len o všadeprítomnú reklamu a zaliečanie sa slovami s úmyslom predajť produkt, ale hlavne o to, že „slová strácajú svoju komunikačnú vlastnosť“ (s. 153), následkom čoho „hrozí zánik ľudskej komunikácie a všeobecná neschopnosť verejnosti rozpoznáť pravdu i vnímať realitu“ (s. 156). Ak Pieper v šesťdesiatych rokoch minulého storočia považoval za priam nemožné rozoznať, „kde začína a končí poznanie sveta [...] a kde už začína číro-číra manipulácia so slovami a následná kalkulácia s úspechom“ (s. 156), o čo menej sa to darí súčasnému človeku? Lichotenie nakoniec prerastá do propagandy a ďalších foriem útlaku a manipulácie so slovom.

Prinajmenšom dva dôvody napovedajú, že výber esejí vydavateľom nebol náhodný. Prvým je ich vnútorná prepojenosť témami akademickosti, univerzity a nezištného hľadania pravdy, druhým je ich udivujúca aktuálnosť v súčasnej situácii. Hoci Pieper napísal prvú esej v roku 1952 a druhú v roku 1964, nepochybne si z nich môže veľa vziať aj súčasný čitateľ. Recenzovaná kniha vyšla v tvrdej väzbe a v malom formáte. Od prvého slovenského prekladu Pieperovej knihy *Voľný čas a kult* sa graficky líši len farbou obálky, čím vynikne myšlienková kontinuita medzi oboma dielami. Text je aj zásluhou prekladateľa napísaný pútavo a prenikavo. Prekladateľ v úvodnej štúdií ku knihe predstavil i životné osudy J. Piepera. Dobrý dojem z úrovne publikácie nerušia ani zriedkavé gramatické chyby. Napríklad „pochopil, že“ (s. 50), „zdvihnúť na ešte vyššie úroveň“ (s. 81), „istoty, ktoré riadia náš život, sú pre tu nato“ (s. 100), „aby sa bol tým“ (s. 118). Čítanie recenzovaného diela možno odporučiť širokému okruhu čitateľov, prednostne

1 Tejto téze sa J. Pieper podrobne venuje v inom diele, ktorého preklad od Jana Freia vyšiel rovnako v roku 2021 pod názvom *Šťastí a kontemplácie* (vydavateľstvo Kryстал OP).

študentom univerzít a akademikom, ale aj praktickým profesiám, akými sú pedagógovia, sociálni a kultúrni pracovníci.

Andrea Blaščíková, PhD.
(ablascikova@ukf.sk)